

УДК 7.03.036/038

DOI 10.33625/visnik2022.01.153

Олександр БЕРЛАЧ

ID ORCID 0000-0002-8567-3268

Оксана ЛЕСИК-БОНДАРУК

ID ORCID 0000-0003-1460-2101

*Волинський національний університет
імені Лесі Українки*

САМОБУТНІСТЬ МИСТЕЦЬКОГО ПОШУКУ ВОЛИНСЬКОГО ХУДОЖНИКА ОЛЕКСАНДРА ВАЛЕНТИ

Берлач О. П., Лесик-Бондарук О. О. Самобутність мистецького пошуку волинського художника Олександра Валенти. Багатогранна культура Волинської землі вирізняється барвистою палітрою визначних постатей у галузі мистецтва, зокрема образотворчого, та їх творчих досягнень. Олександр Валента (1944–1997) — відомий далеко за межами нашої країни волинський художник, майстер жанру натюрморту й пейзажу, в яких поєднуються риси кубізму, пуантилізму, яскраво-індивідуальний, специфічно український, а саме волинський індивідуальний почерк митця, позначений фольклорними мотивами, декоративністю вирішення форми, орнаментальністю побудови композиції. Він досі не є вивченим мистецтвознавцями і все ще чекає на своє наукове осмислення.

У статті вперше введено у науковий обіг фактологічні й аналітичні матеріали, авторами проведено каталогізацію творчих робіт майстра, що допоможе в подальшій науковій практиці дослідження маловідомої творчої спадщини та вирішення його творчих методів, прийомів роботи.

Авторами також доведено, що особливістю полотен О. Валенти є своєрідне зображення простору, складеного маленькими частинками. Вони написані соковито, барвисто, сповнені світла і свіжості. Український колорит картин виявлений особливостями зображення та кольоровою палітри. Художник часто писав картини, використовуючи різні варіації одного відтінку, вражаючи сміливістю поєднання кольорів, лаконічністю, декоративністю та символічністю зображення.

У результаті дослідження встановлено, що значна кількість робіт митця є власністю приватних колекцій (колекціонерів) Польщі, Німеччини, Ізраїлю, частина знаходиться в колекції Волинського краєзнавчого музею (м. Луцьк); також дослідження дало змогу з'ясувати звернення митця до історично-побутового жанру живопису, зокрема зосереджено увагу на тематиці оспівування творчості Лесі Українки.

Ключові слова: О. Валента, волинський художник, жанр, український живопис, натюрморт.

Berlach A., Lesyk-Bondaruk O. The Originality of the Artistic Search of the Volyn Artist Oleksandr Valenta. The multifaceted culture of the Volyn land is distinguished by a colorful palette of prominent figures in the field of art, including fine art, and their creative achievements. A Volyn artist Oleksandr Valenta (1944–1997), was well-known far beyond our country. He was a master of the still life and landscape genre, which combined features of post-impressionism, cubism, pointillism. At the same time, the artist had highly distinct, specifically Ukrainian, namely Volyn individual handwriting, marked by folklore motifs, decorative motifs, ornamental construction of the composition, which are still not studied by art critics and are still waiting for their scientific understanding.

This article is the first to introduce factual and analytical materials into scientific circulation, the authors cataloged the creative works of the master, which will help in further scientific practice of research of little-known creative heritage, and highlighting his creative methods and techniques.

The authors proved that the peculiarity of O. Valenta's paintings is a peculiar image of space composed of small particles. They are painted lush, colorful, full of light and freshness. The Ukrainian color of his paintings is revealed by the peculiarities of the image and color palette. The artist often painted his canvases using different variations of one shade, striking the bold combination of colors, conciseness, decorativeness, and symbolism of the image. As a result of the research, it was established that a significant number of the artist's works are the property of private collections (collectors) of Poland, Germany, Israel, some are in the collection of the Volyn Museum of Local Lore, and the study revealed the artist's appeal to the historical genre in particular, attention is focused on the theme of glorifying the work of Lesya Ukrainka.

Keywords: O. Valenta, Volyn artist, genre, Ukrainian painting, still life.

У Луцьку як культурно-мистецькому центрі Волині мистці прагнули розкрити свій творчий потенціал. У царині образотворчого мистецтва 60–80 х рр. минулого століття на Волині яскраво вирізнявся та домінував стиль соціалістичного реалізму, який був невід'ємною частиною політичного життя держави. Але багато художників, попри нав'язані урядом догми, крокували до вдосконалення власної творчості, вироблення особистої пізнаваної манери живопису, власної стильової належності. До таких художників з сильним характером та самобутнім мистецьким пошуком і належить Олександр Валента (1944–1997). Проблема дослідження його творчості актуальна в контексті вивчення історії образотворчого мистецтва часів соціалізму, адже вона розкриває сторінки становлення представника сталої національної та європейської мистецької школи живопису, його творчу індивідуальність і оригінальність авторської живописної манери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій підтвердив роль у мистецькому житті Волині відо-

мого художника, творця, співця Волинської землі, вірнопідданого мистецтву Олександра Родіоновича Валенти. Творчу та біографічну спадщину Олександра Валенти, його стилістику й жанрову характеристику наводить мистецтвознавець Зоя Навроцька [9, с. 6]. Існує невелика кількість публіцистичних розвідок журналістів, мистецтвознавців і художників, серед яких Л. Валента [2; 3], З. Навроцька [8; 9], І. Гаврилюк [5], Т. Галькун [6], В. П'ясецький [11], але всі ці публікації здебільшого стосуються приватного життя художника, та й то лише певною мірою. У наведених вище студіях започаткована робота з оцінки творчості О. Валенти. Проте тема потребує подальшої роботи на основі комплексного підходу, що дозволить установити неактуалізовані досі аспекти художньої творчості мистця, а саме індивідуальний почерк майстра, стильову належність його творчості, взірць наслідування. Отже, метою даної розвідки є ввести у науковий обіг фактологічні й аналітичні матеріали щодо творчості волинського художника Олександра Валенти, його самобутніх мистецьких якостей та живописної манери як важливу сторінку українського живопису регіону.

Олександр Родіонович Валента народився 16 лютого 1944 р. в селі Чернів Турійського району на Волині. Батько Родіон загинув під час війни при звільненні Словаччини, мати Уляна померла невдовзі після народження сина. Разом із сестрою він рано залишився без опіки батьків. Ріс сиротою, навчався в школі-інтернаті. Після закінчення школи, здобувши середню освіту в 1961 р., став працювати слюсарем на авіазаводі. Одночасно займався в спортивній школі боксом. Почав відвідувати Луцьку художню школу, яку закінчив у 1965 р. «У свідоцтві про її закінчення були одні четвірки і п'ятірки», зазначила сестра художника Лідія Валента [3, с. 25].

Першим і єдиним учителем Олександра Валенти був волинський художник-педагог Петро Костянтинович Сензюк (1928–2007)¹, який zorganizував відому художню студію в м. Луцьку, що згодом переросла в художню школу. Власне, під час навчання під керівництвом П. Сензюка Валента багато

читав про мистецтво, копіював, стилізував манери визначних митців, робив самостійні творчі спроби, захопився постімпресіонізмом. Почалися формалістичні пошуки свого стилю. Перші роботи мистця були схожі на картини французьких імпресіоністів, та з часом Олександр знайшов своє, неповторне бачення світу, що проявляється декоративністю вирішення та символічністю зображення. Він проявляв себе як талановитий пейзажист і як майстер натюрморту, утілюючи свої твори в характерні тільки для нього декоративні форми [4].

Перші мистецькі спроби О. Валенти припадають на 1960 ті рр. [9, с. 42]. Проте, на думку Зої Навроцької, називати його шістдесятником навряд чи було б доречно [9, с. 4], адже, за її словами, «О. Валента — живописець не якоїсь визначної школи, а власної уяви, власних фантазій та мрій...» [8, с. 5]. 1950–1960 ті рр. у світовому мистецтві відзначені бурхливим розвитком нових форм мистецтва. Серед митців Волині, що групувалися навколо на той час Художнього фонду, нерідко виникали суперечки щодо тенденцій в українському мистецтві та перспектив його розвитку. Відверті симпатії завойовували тогочасні модерністичні напрями. Адептом мистецтва неоімпресіонізму, декоративізму та пуантилізму з яскраво визначеним індивідуальним специфічно волинським звучанням стає Олександр Валента, який виступає за захист експериментальних пошуків, ініціює створення своєрідного альтернативного мистецького середовища, де визрівають нові мистецькі ідеї, ілюструє творчий шлях у напрямку від традицій до новаторства.

У 1970-х рр. Олександр працює в Художньому фонді, пізніше — методистом з образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва в Навчально-методичному центрі культури Волині.

Рівень професійної майстерності художника невпинно зростає. Це було поштовхом для того, щоб у 1971 р. відбулася перша персональна виставка О. Валенти.

Як зазначив у своєму нарисі про Олександра Валенту Володимир П'ясецький, «він довго виношує задум, обдумує відбір натури і композицію твору, по суті, твір народжується ще задовго до того моменту, коли пензель покладе перший мазок» [11, с. 9].

У творчих роботах О. Валента розмовляв з глядачами про красу, ділився з ними своїми думками й почуттями. Художник завжди торував між двома полюсами: життєвою вірогідністю і правдою художнього відображення. Він малював, як відчував. У кожне полотно вкладав часточку своєї душі. На думку народного художника України Тетяни Галькун, «сама природа дала Сашкові відчут-

1. Петро Сензюк, уродженець Хмельниччини, освіту здобув у Київській художній школі та Одеському художньо-педагогічному інституті на факультеті живопису. У 1951 р. приїхав до Луцька, брав активну участь у художніх виставках, у 1961 р. відкрив перший в області мистецький заклад — дитячу художню школу. Цілі покоління волинських художників називають Петра Сензюка своїм учителем. У власній творчості як живописець — писав пейзажі, натюрморти, підіймав історичні українські теми козацтва й Голодомору, був лауреатом обласної премії ім. Йова Кандзелевича (2006).

Іл. 1. О. Валента.
Вечірній Луцьк.
1993. Полотно, олія.
60 × 97 см.
Волинський
краєзнавчий музей,
м. Луцьк

тя гармонії фарб. Це — як у музиканта слух: або він є, або його немає» [6, с. 25].

Світогляд і власне бачення світу він шукав через форми, засоби, кольори, методи вираження, щоби передати задум. Художник перевершив час, перевершив сам себе. У малярстві Олександра Валенти кольору підпорядковані всі елементи художнього образу. Оперувати кольором можна по-різному. Мистець не задовольняється грайливою передачею баченого, а шукає чисто оптичні ефективності, віддає свої малярські засоби для викликання якогось специфічного настрою, почувань. Власне, за цим останнім і є його перевершеність. Полотна мистця стали окрасою музейних колекцій і приватних зібрань у багатьох країнах. Він швидко набирал оберті в творчості, його роботи були все досконалішими, переважно за рахунок постійних експериментів з технікою та засобами виконання. Мистецтвознавці вважають, що його твори віддзеркалюють поєднання засвоєних традицій із сучасним мистецьким пошуком [7, с. 18]. Вони також викликають помітне зацікавлення вітчизняних і зарубіжних комерційних ринків живопису.

Для своїх натюрмортів маєстро використовував природу всього, що його оточувало. Наприклад, натюрморт «Риби» (1966. П., о. 58 × 46 см. Приватна колекція) був експонований на виставці молодих художників у Києві 1966 р. Картина вабить внутрішнім теплом і навіть приємні думки. Митець з особливою увагою розробляє колористичну і світлову палітру, намагається наслідувати властиве йому площинне трактування образу. Ця робота була видрукована як кольорова поштівка і великим накладом розійшлася країною, пропагуючи Волинь та волинське мистецтво.

У натюрморті О. Валенти «Зелені яблука» (1971. К., о. 65 × 52 см. Приватна колекція) виражена глибина простору. На передньому плані — яскраво, контрастно зображено зелені яблука, що немовби хаотично розкидані, проте водночас їхнє розташування є чітким композиційним задумом художника. Це унікальний авторський твір, у котрому всі засоби виразності випромінюють динамічно-драматичний настрій, що його митець виражає через неспокійний мазок і невикінчений рисунок. Майстер завжди боронив ідеї настроєвого «кольоропису», і його чуттєвість була першою вимогою до площини. За словами Івана Гаврилюка, «художник завжди експериментував, тому робота є такою цікавою і абсолютно випадає з його творчості». Таке майже офіційне визнання додало молодому художнику натхнення й віри в майбутнє [5, с. 50].

Прості побутові натюрморти виконані з неабиякою технікою та креативністю, декоративно виявлені, абстраговані до символічних зображень. У роботах з циклу «Писанки» художником стилізовані зображення калинового дерева як символу України, національної ідентичності, дерева життя. Митець культивує ознаки, притаманні волинському народному мистецтву: фронтальність, площинність, лінійність, заокругленість ліній, видовженість форм, геометричну декоративність, гарячу палітру, ритмічне розташування елементів, роздільні форми і кольори тощо. Усе це перебуває в єдиному зв'язку виразних форм мистецтва Олександра Валенти.

Серед найвідоміших робіт художника — картини «Святковий вечір» (1965. П., о. 60 × 80 см), «Риби» (1966. П., о. 58 × 46 см), «Вечірній Луцьк» (1993. П., о. 60 × 97 см) (іл. 1), «Зима (Берестечко)»

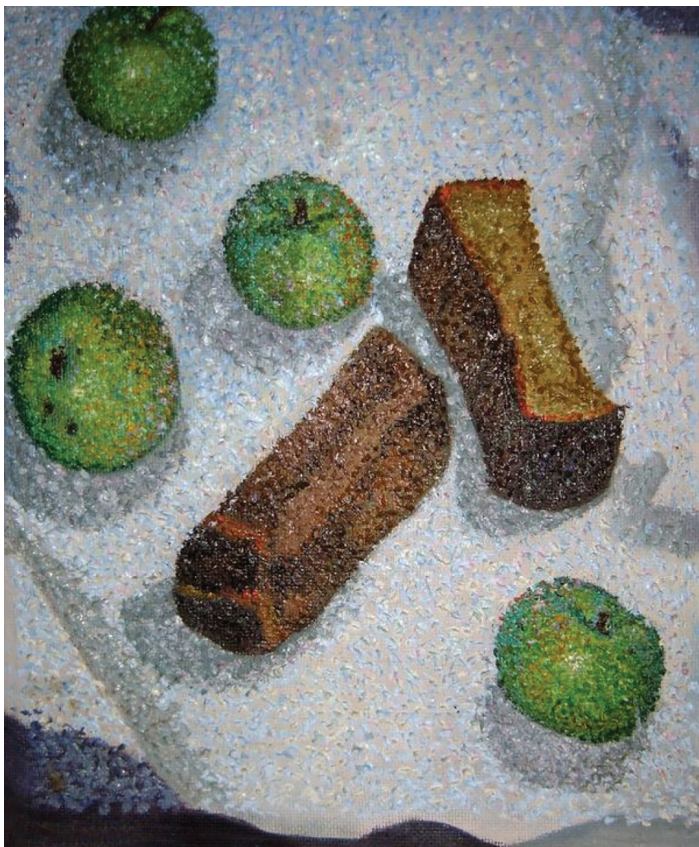
(1967. П., о. 80 × 144 см), «На козацьких могилах (село Пляшева)» (1968. П., о. 126 × 70 см), «Яблука на рушнику» (1969. П., о. 52 × 48 см) (іл. 2), «Натюрморт з кавуном» (1969. П., о. 67 × 73 см), «Напровесні» (1969. К., о. 70 × 50 см), «Гриби на рядні» (1970. П., о. 80 × 100 см), «Подих весни» (1970. П., о. 102 × 82 см), «Дари осені» (1971. П., о. 96 × 45 см), «Церква в Низкиничях» (1971. К., о. 61 × 38 см) (іл. 3), «Зелені яблука» (1971. К., о. 65 × 52 см), «На зупинці» (1961. П., о. 68 × 97 см) (іл. 4), «Моя вулиця» (1973. П., о. 105 × 85 см), цикли «Пори року» (1995. П., о. 60 × 85 см), «Натюрморт» (1970. П., о. 67 × 95 см) (іл. 5), «Писанки» (1995. К., т. 80 × 60 см) (іл. 6; 7), «Лісовик» (1970. П., т. 98 × 50 см) (іл. 8), «Посуд» (1971. К., о. 50 × 30 см) (іл. 9).

Роботи О. Валенти завжди будуть нагадувати про красу планети Земля. Декілька своїх полотен молодий митець присвятив творчості славної волинської землячки Лариси Петрівни Косач (Лесі Українки): «Лісовик» (1970. П., т. 98 × 50 см) (іл. 8) і «Лесин будинок с. Колодяжне» (1970. П., о. 123 × 80 см), «Мавка» (1970. П., т. 90 × 80 см), «Будинок Косачів с. Колодяжне» (1969. П., о. 41 × 61 см). Вони вдало доповнюють творчий потенціал художника, органічно беручи початок з буйної поліської міфології, з безсмертного шедевра письменниці.

Настальгійно-романтичною образністю насичений пейзаж «На зупинці» (1961. П., о. 68 × 97 см). Рідна земля, рідне місто, вечірнє небо акцентують національне скерування творчого мислення мистця. Мотиви рідної природи виступають носіями емоційних, психологічних, духовних переживань художника (іл. 4).

Він переймається ідеями, що охоплюють мистецький простір. Намагається визначитись у вирі художнього життя, відшукати власний шлях. Так, у картині «Посуд» (1971. К., о. 50 × 30 см) Олександр Валента несподівано тяжіє до зображення предметів натюрморту з рисами кубістичних форм (іл. 9).

Здебільшого художник малював свої полотна крапками. Завдяки такій манері виконання його крапчасті роботи вигідно вирізняються на фоні робіт інших художників. Типовим для його пуантилізму є строго геометрична та нерідко орнаментальна композиція полотна. На противагу імпресіонізму, художник не намагався вловити моментальний зріз реальності, а прагнув до продуманої композиції. Саме такий підхід до загальної композиції картини через структуру і гру світла, кольорову гаму зображених предметів і аж до складових їхніх елементів використовував Олександр Валента.

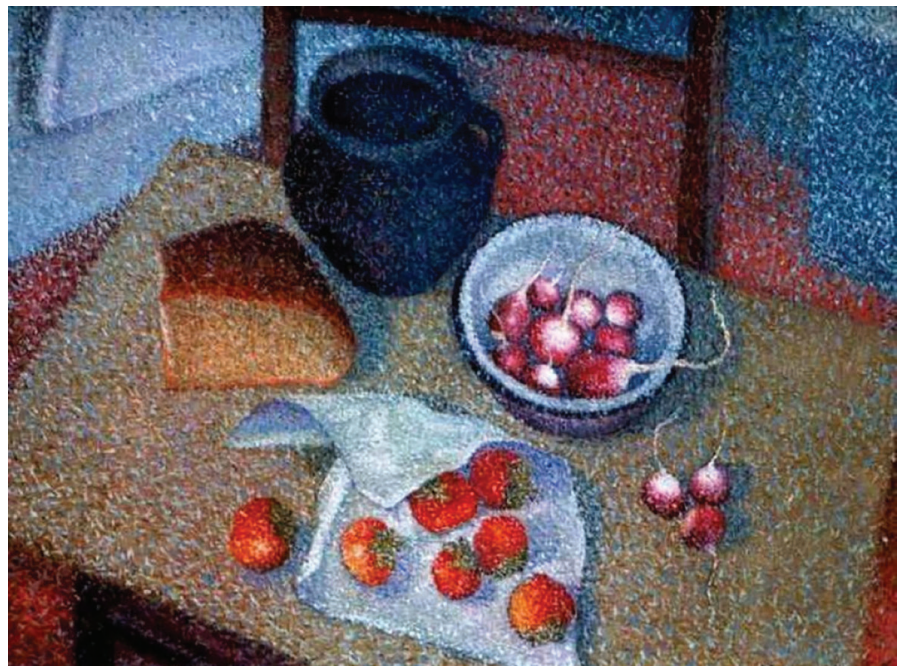
Іл. 2. О. Валента. Яблука на рушнику. 1969. Полотно, олія. 52 × 48 см. ВКМ

Іл. 3. О. Валента. Церква в Низкиничях. 1971. Картон, олія. 61 × 38 см. ВКМ

Іл. 4. О. Валента. На зупинці.
1961. Полотно, олія. 68 × 97 см.
ВКМ

Іл. 5. О. Валента.
Натюрморт. 1970. Полотно,
олія. 67 × 95 см. ВКМ

Таким чином, пуантилізм у пошуках створення внутрішньої структури картини та її власних закономірностей на полотнах волинського художника відходив від принципів класичного постімпресіонізму. Завдяки кольоровій гармонії, фарби проявляли тенденцію до виявлення більшої яскравості.

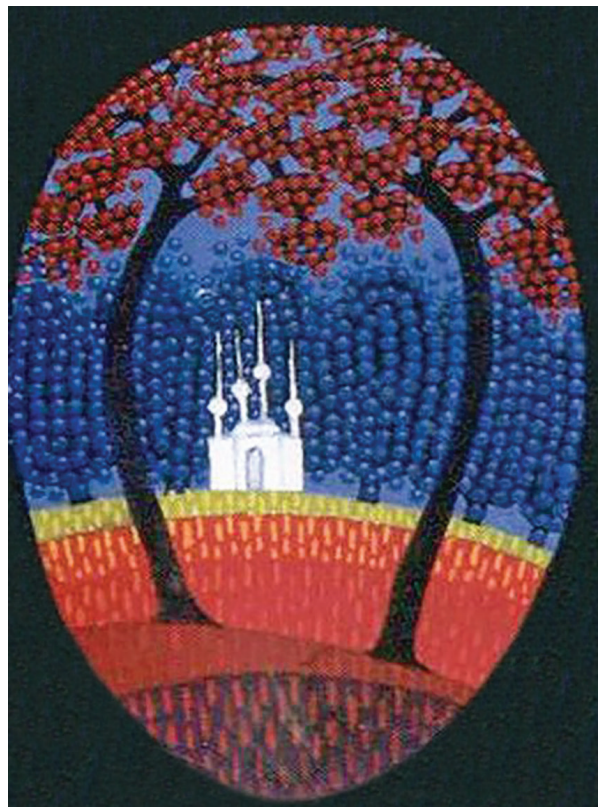
Митець багато працював як в імпресіоністській, так і в кубістичній манерах. Його роботи мимоволі викликають у пам'яті пуантилістичні опуси Жоржа Сьора, кубістичну категоричність Жоржа Брака, осяяння «лучизму» Аристарха Лентулова [8, с. 4–6]. Однак дуже виразним є український колорит. Він проявляється в особливостях використання кольорової палітри: багатстві барв, пишноті та яскравості кольору. У деяких картинах художник навмисно використовував бруднуваті кольори, щоб не потрапляти в колоризм або в імпресіоністичну стратегію, що було, по суті, чистим естетизмом. Митець завжди боронив ідеї

настроєвого кольоропису, використовуючи площинну манеру та відмовляючись від глибинного простору.

З особливою пристрастю художник ставився до синього, червоного кольорів, і це не дивно, адже він часто вирішував свої твори в певній кольоровій гамі, тим самим трохи «зістарюючи» свій почерк, використовував різні варіації одного відтінку. Олександр Валента завжди експериментував над своїми роботами, скрізь була нова, цікава манера виконання. В одній картині він створював єдину форму предметів чистими нерозведеними фарбами («Писанки». 1995. К., т. 80 × 60 см) (іл. 6), у другій — розсипав кольорові мазки по всьому полотні («Церква в Низкиничях». 1971. К., о. 61 × 38 см) (іл. 3), у третій — працював майже заливками («Зелені яблука». 1971. К., о. 65 × 52 см). Таким шляхом невдач і успіхів О. Валента у свій спосіб інтерпретував, вдосконалював, знаходив.

Іл. 6. О. Валента. Писанки. 1995.
Картон, темпера. 80 × 60 см. ВКМ

Іл. 7. О. Валента. Писанки. 1995.
Картон, темпера. 80 × 60 см. ВКМ

Для себе у своєрідні «порадники» він узяв багатьох художників-імпресіоністів, таких як Моне, Мане, Ренуар, Дега та Сіслей, майстрів української народної вишивки і ткацтва Ірину Сенік², Катерину Сусак³, митців, які дивилися на світ крізь призму пошуку. Але особливу любов О. Валента проявив до творів видатного художника-живописця, реставратора, теоретика та діяча мистецтва Ігоря Грабаря⁴ (1871–1960). Вивчав їх, любив його ма-

2. Сенік Ірина Михайлівна (1926–2009) — українська поетеса, письменниця, художниця, вишивальниця, філологиня, громадська діячка. Була дисиденткою, членкинею Української Гельсінської групи (з 1979 р.), членкинею ОУН, була репресована та засуджена, більше 30 років провела за ґратами та на засланні.
3. Сусак Катерина Романівна (нар. 1939) — українська мистецтвознавиця, педагогиня, вихователька фахівців художньої вишивки, ректор Косівського інституту ПДМ ЛНАМ, членкиня Спілки народних майстрів України, заслужений працівник культури України. Розробила чимало оригінальних композицій сучасних святкових сорочок, блуз, суконь та інших вишитих виробів високого мистецького рівня, була учасницею численних виставок в Україні та Франції.
4. Грабар Ігор Емануїлович (1871–1960) — видатний живописець, реставратор, теоретик мистецтва, просвітител, музейний діяч, педагог, академік, народний художник СРСР. Його творчість вирізнялась яскравою насиченою кольоровою палітрою, захопленістю імпресіонізмом та дивізіонізмом.

неру — тяжіння до декоративності, до відкритих кольорів, невловимої родинності з модерном, але лише відштовхувався від його прикладу, не наслідуючи, а тим більше не копіюючи його [11, с. 8].

Навіть будучи молодим художником, О. Валента у своїх роботах ніколи не займався формалістичним копіюванням речей. Він часто довантажував колір, порушував чіткість ліній, при цьому ніколи не переступав межу доброго смаку.

Творчий шлях художника — динамічний і невпинний, тому що Олександр Валента був учасником численних міських, республіканських, всесоюзних і міжнародних виставок протягом 30 ти років, з середини 1960 х і до середини 1990 х рр. Серед його виставок слід визначити наступну хронологію:

1966 р. — Республіканська виставка молодих художників (Київ);

1976 р. — Виставка луцьких художників (Замость, Польща);

1980 р. — Виставка творів західних областей України (Москва, Росія);

1987 р. — Виставка луцьких художників (Холм, Польща);

1989 р. — Виставка луцьких художників (Замость, Польща);

1968–1995 рр. — одинадцять персональних виставок у Рівному, Коломиї, Луцьку (Україна) та Бресті (Білорусь).

Іл. 8. О. Валента. Лісовик. 1970.
Полотно, темпера. 98 × 50 см. ВКМ

У 1990 ті рр. творчість О. Валенти досягає небувалої висоти. Нова стилістична метода, так званий декоративний цикл, започаткований художником ще у 1970–1980 ті рр., набув особливої стилістичної виразності. «Чотири пори року» (1993. П., о. 60 × 85 см), «Калинове дерево» (1991. П., о. 70 × 50 см), «Писанки» (1995. К., т.) (іл. 7) — твори, яким і нині важко знайти аналоги. Перед глядачами постає своєрідна світобудова, збурене з архаїчних глибин язичницьке обожнення всього живого. Це своєрідне вікно в інший вимір, простір, витворений багатоманітною уявою талановитого волинського художника.

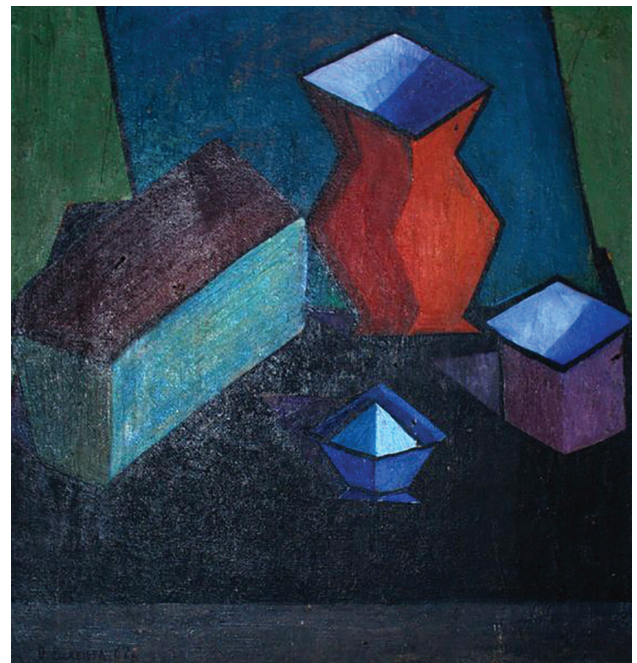
У 1995 р. відбулась остання персональна виставка митця «Саша Валента. Малярство», на якій перед сучасниками було презентовано по-справжньому грандіозний творчий доробок, гідний найвищої оцінки. Наступного року О. Валенті було присуджено обласну мистецьку премію імені Йова Кондзелевича.

Олександр Валента трагічно загинув 6 грудня 1997 р. від рук невідомих убивць, котрі й досі залишаються непокараними. Його доробок є візитівкою волинського краю, а твори із зображенням Луцька вже давно в мистецьких колах стали символами міста. Кожна його робота — це гордість музейної та окраса приватної колекції.

Творчість мистця еволюціонувала від пленерно-імпресіоністичних барвистих пейзажів до тематичних картин, які вражають декоративністю форми, динамізмом і внутрішньою напруженою. Художник не виступав проти імпресіонізму, але був категорично проти сучасного копіювання імпресіонізму й узагалі проти накидувань чужих, нетворчих елементів. З огляду на це він свідомо відгороджував себе від імпресіоністичних технік.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. З огляду на теоретичні джерела й аналіз творчого шляху можемо підсумувати, що Олександр Валента поступово переходив до нових форм і змісту у своєму мистецтві, не пориваючи зв'язків з національною та європейською школою живопису. Лише у творах більш пізньої доби почерк автора набуває стилістичної виразності, декоративності, самобутності. Дослідивши творчий шлях і живописну манеру полотен О. Валенти, провівши каталогізацію, можна впевнено сказати, що у спадщині митця значне місце відведено пейзажному жанру, декілька картин присвячено творчості Лесі Українки, історичній та побутовій тематиці, а також натюрмортам. Авторська каталогізація та аналіз робіт митця доводять до висновку, що майстерність О. Валенти набирає оригінальної індивідуальності, а його твори — художньої вартісності.

У подальших розвідках видається доцільним провести стилістичний та техніко-технологічний аналіз робіт художника.

Іл. 9. О. Валента. Посуд. 1971.
Картон, олія. 50 × 30 см. ВКМ

Література:

1. 75 років з дня народження чорніївського художника. *Район. Турійськ* : інтернет-видання. 2019. 16 лют. URL: <https://turiysk.rayon.in.ua/news/57214-75-rokiv-z-dnia-narodzhennia-chorniyivskogo-hudozhnika> (дата звернення : 12.06.2021).
2. Валента Л. Біографічна довідка. *Олександр Валента: штрихи до осмислення творчості : спогади, відгуки у пресі, роздуми* / упоряд. Л. Валента. Луцьк : Терен, 2007. С. 63–64.
3. Валента Л. Штрихи до портрета єдиного брата. *Олександр Валента: штрихи до осмислення творчості : спогади, відгуки у пресі, роздуми* / упоряд. Л. Валента. Луцьк : Терен, 2007. С. 23–25.
4. Валента Олександр. *Галерея мистецтв* : вебсайт. URL: <https://volart.com.ua/art/valenta> (дата звернення : 23.08.2021).
5. Гаврилюк І. Полотно, що завжди зі мною. *Олександр Валента: штрихи до осмислення творчості : спогади, відгуки у пресі, роздуми* / упоряд. Л. Валента. Луцьк : Терен, 2007. С. 50–51.
6. Галькун Т. Мистецтво, засноване на почуттях. *Олександр Валента: штрихи до осмислення творчості : спогади, відгуки у пресі, роздуми* / упоряд. Л. Валента. Луцьк : Терен, 2007. С. 25.
7. Корецька К. Валента, якого знають і люблять. *Олександр Валента: штрихи до осмислення творчості : спогади, відгуки у пресі, роздуми* / упоряд. Л. Валента. Луцьк : Терен, 2007. С. 18–19.
8. Навроцька З. Творчість понад орієнтаціями : [передмова]. *Олександр Валента: штрихи до осмислення творчості : спогади, відгуки у пресі, роздуми* / упоряд. Л. Валента. Луцьк : Терен, 2007. С. 4–6.
9. Навроцька З. Український художник, народжений під знаком великих. Київ : Гроно. 2004. С. 6–7.
10. Олександр Валента: штрихи до осмислення творчості : спогади, відгуки у пресі, роздуми / упоряд. Л. Валента. Луцьк : Терен, 2007. 76 с.
11. П'ясецький В. Початок шляху. *Олександр Валента: штрихи до осмислення творчості : спогади, відгуки у пресі, роздуми* / упоряд. Л. Валента. Луцьк : Терен, 2007. С. 8–10.

References:

1. 75 rokov z dnia narodzhennia chorniivskoho khudozhnyka [75 years since the birth of the Chernivtsi artist]. (2019, February 16). *Raion.Turiisk*. Retrieved from <https://turiysk.rayon.in.ua/news/57214-75-rokiv-z-dnia-narodzhennia-chorniyivskogo-hudozhnika>. [In Ukrainian].
2. Valenta, L. (2007). Biografichna dovidka [Biographical information]. In L. Valenta (Eds.). *Oleksandr Valenta: shtrykhy do osmyslennia tvorchosti: spohady, vidhuky u presi, rozдумы* [Alexander Valenta: Touches to comprehend creativity: memories, reviews in the press, reflections] (pp. 63–64). Lutsk: Teren. [In Ukrainian].
3. Valenta, L. (2007). Shtrykhy do portreta yedynoho brata [Touches to the portrait of the only brother]. In L. Valenta (Eds.). *Oleksandr Valenta: shtrykhy do osmyslennia tvorchosti: spohady, vidhuky u presi, rozдумы* [Alexander Valenta: Touches to comprehend creativity: memories, reviews in the press, reflections] (pp. 23–25). Lutsk: Teren. [In Ukrainian].
4. Valenta Oleksandr [Valenta Alexander]. (N. d.). *Art Gallery*. Retrieved from <https://volart.com.ua/art/valenta>. [In Ukrainian].
5. Havryliuk, I. (2007). Polотно, shcho zavzhdy zi mnoiu [A canvas that is always with me]. In L. Valenta (Eds.). *Oleksandr Valenta: shtrykhy do osmyslennia tvorchosti: spohady, vidhuky u presi, rozдумы* [Alexander Valenta: Touches to comprehend creativity: memories, reviews in the press, reflections] (pp. 50–51). Lutsk: Teren. [In Ukrainian].
6. Halkun, T. (2007). Mystetstvo, zasnovane na pochuttiakh [Art based on feelings]. In L. Valenta (Eds.). *Oleksandr Valenta: shtrykhy do osmyslennia tvorchosti: spohady, vidhuky u presi, rozдумы* [Alexander Valenta: Touches to comprehend creativity: memories, reviews in the press, reflections] (pp. 25). Lutsk: Teren. [In Ukrainian].
7. Koretska, K. (2007). Valenta, yakoho znaiut i liubliat [Valenta, who is known and loved]. In L. Valenta (Eds.). *Oleksandr Valenta: shtrykhy do osmyslennia tvorchosti: spohady, vidhuky u presi, rozдумы* [Alexander Valenta: Touches to comprehend creativity: memories, reviews in the press, reflections] (pp. 18–19). Lutsk: Teren. [In Ukrainian].
8. Navrotska, Z. (2007). Tvorchist ponad orientatsiamy [Creativity is beyond orientation]. In L. Valenta (Eds.). *Oleksandr Valenta: shtrykhy do osmyslennia tvorchosti: spohady, vidhuky u presi, rozдумы* [Alexander Valenta: Touches to comprehend creativity: memories, reviews in the press, reflections] (pp. 4–6). Lutsk: Teren. [In Ukrainian].
9. Navrotska, Z. (2004). *Ukrainskyi khudozhnyk, narodzhenyi pid znakom velykykh* [Ukrainian artist born under the sign of the great] (pp. 6–7). Kyiv: Hrono. [In Ukrainian].
10. Valenta, L. (Eds.). (2007). *Oleksandr Valenta: shtrykhy do osmyslennia tvorchosti: spohady, vidhuky u presi, rozдумы* [Alexander Valenta: Touches to comprehend creativity: memories, reviews in the press, reflections]. Lutsk: Teren. [In Ukrainian].
11. Piasetskyi, V. (2007). Pochatok shliakhu [The beginning of the way]. In L. Valenta (Eds.). *Oleksandr Valenta: shtrykhy do osmyslennia tvorchosti: spohady, vidhuky u presi, rozдумы* [Alexander Valenta: Touches to comprehend creativity: memories, reviews in the press, reflections] (pp. 8–10). Lutsk: Teren. [In Ukrainian].